

نهاد ملی حقوق بشر جمهوری اسلامی ایران

برائی، دغایف و ساتریشادی

مؤلف:

دکتر اکبر طلابکی طرقي

عضو هیأت علمی دانشگاه تهران

www.ketab.ir

سرشناسه : طلابکی طرقي، اکبر، ۱۳۵۹-

عنوان و نام پديدآور : نهاد ملي حقوق بشر جمهوري اسلامي ايران؛ مباني، وظائف و ساختار پيشنهادي/ مؤلف اکبر طلابکي طرقي.

مشخصات نشر : تهران: دانشگاه علوم قضايي و خدمات اداري، انتشارات، ۱۳۹۹.

مشخصات ظاهري : ۱۰۴ص.

شابک : 978-622-97898-1-0

وضعيت فهرست نويسي : فييا

يادداشت : کتابنامه: ص. ۹۸-۱۰۳؛ همچنين به صورت زيرنويس.

موضوع : موسسات ملي حقوق بشر -- ايران

موضوع : National human rights institutions -- Iran

موضوع : حقوق بشر -- ايران

موضوع : Human rights -- Iran

شناسه افزوده : دانشگاه علوم قضايي و خدمات اداري. انتشارات

رده بندي کنگره : JZ۵۰۰۸/۵

رده بندي ديويي : ۳۴۱/۴۸

شماره کتابشناسي ملي : ۷۵۲۴۶۱۵

نهاد ملي حقوق بشر جمهوري اسلامي ايران

مباني، وظائف و ساختار پيشنهادي

مؤلف: دکتر اکبر طلابکي طرقي

ويراستار: امين مددي

طراح جلد: سيد محمدرضا سيد عليخاني

ناشر: دانشگاه علوم قضائي و خدمات اداري

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۹

شابک: 978-622-97898-1-0

قيمت: ۳۶,۰۰۰ تومان

آدرس: تهران، خيابان انقلاب، خيابان خارک، پلاک ۹

مقدمه.....	۱
بخش اول: آشنایی با نهاد ملی حقوق بشر.....	۵
فصل اول: پیشینه و شیوه ایجاد نهاد ملی حقوق بشر.....	۷
مبحث اول: پیشینه.....	۷
مبحث دوم: شیوه تأسیس.....	۹
فصل دوم: صلاحیت و ساختار نهاد ملی حقوق بشر.....	۹
مبحث اول: صلاحیت و مسئولیت‌ها.....	۹
الف) صلاحیت ارتقا و محافظت از حقوق بشر.....	۱۰
ب) صلاحیت‌های اضافی شبه قضایی.....	۱۱
مبحث دوم: ساختار و ضمانت استقلال و تکررگرای.....	۱۱
مبحث سوم: روش‌های عملکرد (مأموریت‌ها).....	۱۲
فصل سوم: انواع نهاد ملی حقوق بشر.....	۱۳
مبحث اول: کمیسیون‌های حقوق بشر.....	۱۳
مبحث دوم: آمبودزمان (دادآور: دفتر بازرسی کل).....	۱۴
مبحث سوم: تفاوت کمیسیون و آمبودزمان.....	۱۹
فصل چهارم: نهاد ملی حقوق بشر در کشورها.....	۲۰
مبحث اول: مدافع حقوق فرانسه.....	۲۰

- الف) فقدان مبانی در نظام فکری غربی ۵۴
- ب) مبانی اسلامی حمایت از حقوق بشر و شهروندی (در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران) ۵۶
- فصل دوم: نهادهای مشابه نهاد ملی در جمهوری اسلامی ایران ۵۹
- مبحث اول: کمیسیون حقوق بشر اسلامی ۵۹
- مبحث دوم: سازمان بازرسی کل کشور ۶۰
- مبحث سوم: شورای حل اختلاف ۶۱
- مبحث چهارم: انجمن (ملی) حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان ۶۱
- مبحث پنجم: ستاد حقوق بشر ۶۲
- مبحث ششم: کمیسیون اصل نود قانون اساسی ۶۳
- مبحث هفتم: ستاد امر به معروف و نهی از منکر ۶۵
- فصل سوم: طرح پیشنهادی نهاد ملی حقوق بشر جمهوری اسلامی ایران ۶۷
- مبحث اول: پیشینه ۶۷
- الف) دولت هشتم ۶۷
- ب) دولت یازدهم و دوازدهم ۶۸
- مبحث دوم: مرجع ابتکار نهاد ۶۹
- الف) لایحه قضایی ۶۹
- ب) طرح مجلس ۷۲
- ج) مصوبه شورای عالی امنیت ملی (ستاد حقوق بشر) ۷۲

مبحث سوم: ساختار، وظایف و نام سازکار پیشنهادی.....	۷۴
الف) وظایف و سازکارها.....	۷۵
ب) نام نهاد ملی.....	۷۵
ج) ساختار نهاد (در صورت ایجاد نهاد جدید).....	۷۶
د) ماهیت حقوقی و مالی (در صورت ایجاد نهاد جدید).....	۷۷
ه) سایر صلاحیت‌ها.....	۷۷
سخن آخر و پیشنهاد پایانی.....	۸۰
پیوست‌ها.....	۸۱
منابع.....	۹۸

در یک رویکرد دینی شاید امروز بتوان ادعا کرد که «رعایت حقوق بشر» و «نقض آن» به ترتیب به بارزترین مصداق «معروف» و «منکر» در سطح جهانی بدل شده است. چنانچه در مقدمه اعلامیه جهانی حقوق بشر اسلامی قاهره (سال ۱۹۹۰)، رعایت حقوق اساسی و آزادی‌های عمومی عبادت، و کوتاهی نسبت به آن‌ها یا نقض آن‌ها منکر دانسته شده است. در عین حال و در حالی که در جوامع غیراسلامی - که مبتنی بر آموزه‌های نفع‌گرایی هستند - قاعدتاً هر کس باید تنها به دنبال استیفای حقوق خویش بوده و مبنای حقوقی موجهی برای حمایت اشخاص حقیقی و حقوقی خصوصی از حقوق «دیگران» وجود ندارد، این کشورها در رویکردی عمل‌گرایانه به منظور تحقق حقوق بشر، نهادهایی در سطوح ملی و بین‌المللی ایجاد کرده‌اند که از جمله آن‌ها می‌توان به تأسیسی دولت-نهاد به نام نهاد ملی حقوق بشر (کمیسیون حقوق بشر/آمبودزمان) اشاره کرد که کارویژه آن ارتقای حقوق شهروندان و حمایت از آن (بررسی و اعلام موارد نقض حقوق شهروندان و مشاوره به دولت در این زمینه، حضور در مجامع بین‌المللی و آموزش حقوق شهروندی و ...) است. بالعکس در جمهوری اسلامی ایران که هم در اصول متعدد قانون اساسی یعنی در فصل‌های حقوق ملت (نوزدهم تا چهل و دوم)، قوه مقننه (اصل نودم) و قوه قضاییه (اصل یکصد و پنجاه و ششم: احیای حقوق عامه و گسترش عدل و آزادی‌های مشروع و اصل یکصد و هفتاد و سوم: دیوان عدالت اداری) حقوق بشر و شهروندی به رسمیت شناخته شده و هم در اصول کلی مبنای لازم برای توجیه آن به طور کلی در اصل دوم (۶. کرامت و ارزش والای انسان و آزادی توأم با مسؤولیت او در برابر خدا، که از راه: الف) اجتهاد مستمر فقهای جامع‌الشرایط بر اساس کتاب و سنت معصومین سلام الله علیهم اجمعین، ب) استفاده از علوم و فنون و تجارب پیشرفته بشری و تلاش در پیشبرد آن‌ها)، و اصل سوم (۱. ایجاد محیط مساعد برای رشد فضایل اخلاقی بر اساس ایمان و تقوا و مبارزه با کلیه مظاهر فساد و تباهی، ۲. بالا بردن سطح آگاهی‌های عمومی در همه زمینه‌ها با استفاده صحیح از مطبوعات و رسانه‌های گروهی و وسایل دیگر، ۶. محو هر گونه استبداد و خودکامگی و انحصارطلبی، ۷. تأمین آزادی‌های سیاسی و اجتماعی در حدود قانون، ۸. مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خویش، ۹. رفع تبعیضات ناروا و ایجاد امکانات عادلانه برای همه، در تمام زمینه‌های مادی و معنوی، ۱۴. تأمین حقوق همه

جانبه افراد از زن و مرد و ایجاد امنیت قضایی عادلانه برای همه و تساوی عموم در برابر قانون) تعیین شده و نیز امکان نهادسازی در این زمینه در قالب اصل هشتم قانون اساسی (امر به معروف و نهی از منکر مردم نسبت به دولت وظیفه‌ای است همگانی ... شرایط و حدود و کیفیت آن را قانون تعیین می‌کند) و حتی اصل یکصد و شصت و هشتم (رسیدگی به جرایم سیاسی و مطبوعاتی ... با حضور هیأت منصفه در محاکم دادگستری صورت می‌گیرد. نحوه انتخاب، شرایط، اختیارات هیأت منصفه و تعریف جرم سیاسی را قانون بر اساس موازین اسلامی معین می‌کند) وجود دارد، لکن قوای سه‌گانه در زمینه تحقق اصول یاد شده کم‌تر بر جایگاه مردم تکیه کرده‌اند. این در حالی است که در سایر اسناد بالا دستی از جمله سیاست‌های کلی نظام نیز بر افزایش نقش مردم تأکید شده است.

البته بدیهی است که تحقق این اصول نیازمند تصویب قانون است که انجام آن تنها از سوی حکومت میسر است و بر این اساس، نهادهایی که ایجاد آن‌ها در قالب قانون پیش‌بینی می‌شود نیز قاعدتاً نهادهایی خواهند بود که به ابتکار حکومت تشکیل خواهند شد^۱ اما جایگاه حقوقی و میزان وابستگی این نهادها به حکومت می‌تواند بسیار متفاوت باشد؛ به عبارت دیگر، برخلاف عربستان سعودی، که حمایت از حق الله و حق الناس را از طریق امر به معروف و نهی از منکر صرفاً بر عهده نهادهای دولتی قرار داده است،^۲ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران انجام این فریضه را هم وظیفه مردم و هم دولت دانسته است؛ لذا شایسته است که در قانون عادی مربوط به آن نیز به ایجاد نهادهای حکومتی اکتفا نشود و در صورت امکان نهادی مردمی-نه مردم نهاد- برای تسهیل انجام وظیفه مردم ایجاد شود. این مسأله یعنی لزوم نظارت و دخالت نهادهای مردمی بر ساخته حکومت، در سطح بین‌المللی نیز با ادبیات متفاوتی طرح شده است، چنانچه با وجود دستگاه‌های بازرسی و قضایی متعدد حکومتی در کنار نهادهای جامعه مدنی مانند رسانه‌ها، اصناف و...، به منظور مقابله با نقض حقوق بشر در کشورها و در نتیجه یک تعامل بین‌المللی به نام اعلامیه اصول پاریس (۱۹۹۱)، ایجاد سازمانی دولت-نهاد با

۱. البته قانون مورد نظر می‌تواند زمینه را برای ایجاد سازمان‌های مطبوعاتی و مردم نهاد، احزاب و انجمن‌ها و ... تسهیل و از آن‌ها حمایت کند.

۲. طبق ماده ۲۳ قانون اساسی عربستان: «دولت حافظ اسلام است و شریعت اسلام را اجرا می‌نماید. دولت، مردم را امر به معروف و نهی از منکر نموده و وظیفه خود را طبق فرمان الهی به انجام می‌رساند».